

Kaleidoscope. Collection of works for orchestra of folk instruments (scores and orchestral parties)]. Kropyvnytskyi.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КУЛІКОВА Світлана Вікторівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри музичного мистецтва і хореографії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка

майбутніх учителів музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KULIKOVA Svitlana Victorivna – Candidate of Pedagogical Sciences, the Senior Teacher of the Chair of Musical Art and Choreography of the Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: professional training of future teachers of musical art.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2019 р.

УДК: 355.233.2:78-053.5

ЛЕВИЦЬКА Ірина Миколаївна –

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри

музично-інструментальної підготовки

Південноукраїнського національного педагогічного

університету імені К. Д. Ушинського

<https://orcid.org/0000-0002-3566-2632>

e-mail: nimh@ukr.net

**ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ
ДО ТВОРІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року важливе значення приділяється формуванню особистості, яка орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя в постійно змінюваному, конкурентному світі, а також створенню умов для розвитку у школярів духовності, виховання моральної, художньо-естетичної, музичної культури. У зазначеному контексті рівень духовної культури молодого покоління визначається впливом музичного мистецтва, оскільки воно узагальнює багатовіковий досвід духовно-емоційного ставлення до світу і допомагає глибше пізнати себе, власний внутрішній світ, а також сприяє вихованню гуманності, почуття прекрасного.

Керуючим принципом музичного розвитку школярів, який здійснюється на основі нового змісту навчання, стало поступове, все більш широкі і глибоке розкриття зв'язку між музикою і життям. Систематичне засвоєння музичних знань, формування умінь та навичок повинно бути спрямовано, передусім, на розвиток емоційної чуйності, інтересу школярів до музичного мистецтва. Процес духовного пізнання музики – це естетично забарвлена діяльність, вона повинна, насамперед, приносити радість творчості у спілкуванні з мистецтвом. Тому формування позитивного

ставлення школярів до творів музичного мистецтва є головним завданням сучасної мистецької педагогіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою формування позитивного ставлення до музичного мистецтва займалися такі видатні вчені, педагоги, музиканти як А. Авдієвський, Ю. Алієв, Б. Асаф'єв, О. Апраксіна, Н. Гродзенська, Д. Кабалевський, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, В. Сухомлинський та ін. Поряд з цим, активно розглядалася категорія «ставлення», зокрема, питання формування позитивного ставлення до навчання як у філософській, так і в психолого-педагогічній літературі (О. Алфьоров, Р. Гурова, А. Дістервег, О. Ковальов, Я. Коменський, О. Лазурський, М. Левітов, В. М'ясищев, Й. Песталоцці, С. Рубінштейн, Ж.-Ж. Руссо, К. Ушинський та ін.).

Як відомо, «ставлення» – це філософська категорія, яка відбиває характер розташування елементів певної системи та їх взаємозалежності. Цей феномен розглядається зазвичай у контексті емоційно-вольової установки особистості на щонебудь, тобто вираження її позиції, мисленнєве порівняння різних об'єктів тощо.

Необхідно зазначити, що у філософській науковій літературі категорія «ставлення» не отримала однозначного теоретичного тлумачення і її визначення, зазвичай, носять

вельми абстрактний характер. Однак особливості цієї категорії мають, на нашу думку, конкретну дефініцію та відображають одну з деяких характеристик ставлення. Згідно філософському розумінню, «ставлення» тлумачиться як «спосіб буття та пізнання», результат порівняння будь-яких предметів за певною ознакою [11].

Довідкова психологічна література показує, що під ставленням розуміється суб'єктивна сторона відображення дійсності, результат взаємодії людини з середовищем, в найзагальнішому вигляді – взаєморозташування об'єктів і їхніх властивостей. При цьому наголошується, що означений феномен може існувати як між мінливими об'єктами, явищами і властивостями, так і у випадку певного незмінного об'єкта у його зв'язках з іншими об'єктами, явищами і властивостями (у нашому випадку, ставлення суб'єкта до навчальної діяльності) [9]. Що стосується досліджуваного питання, ставлення може виявлятися у кількісних характеристиках навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів освіти, активності їхнього мислення та уявлення, напруженості вольових зусиль, які спрямовані на досягнення успіху у певній діяльності.

Вперше «ставлення» як науковий термін був застосований у психології О. Лазурським, який вбачав зміст ставлень людини у напрямку її особистості. За поглядом науковця, психічне життя людини не існує без відношень; суб'єктом ставлення є особистість в цілому, а об'єктом – реальна дійсність [3].

Конкретизуємо, що психологи вивчали питання «ставлення» з різних боків. Так, С. Рубінштейн, М. Левітов, О. Ковальов вслід за О. Лазурським досліджували проблему ставлення як вираження напрямку особистості. В. М'ясищев, О. Ковальов розглядали ставлення як властивість активності особистості. Д. Узнадзе – як установка. В. Богословський, С. Рубінштейн уважали, що ставлення відображає взаємозв'язок волі, емоцій та інтелекту. Таким чином, дослідниками було закладено основи наукового підходу щодо феномену ставлення як складного утворення у структурі особистості, яке виникає в процесі її взаємодії з довколишнім світом та відображає необхідність пізнання та перетворення світу. Тому ставлення, яке є найскладнішим продуктом історичного розвитку, завжди виражає зв'язок людини з реальною об'єктивною дійсністю.

За поглядом В. М'ясищева, «ставлення» є цілісною системою індивідуальних та

усвідомлених зв'язків особистості з різними напрямками об'єктивної дійсності. Розглядаючи означений феномен, автор виділяє в якості його окремих аспектів потреби, інтереси, оцінки, емоційне ставлення та переконання. В. М'ясищев, поміж цього, також вирізняє мотиви як вираження ставлення до об'єкта дії у вигляді бажання, прагнення, потреби [5].

Отже, ставлення особистості як феномен, виражає її зв'язок з дійсністю в цілому, але це не означає, що людина не диференціює свого ставлення до окремих боків дійсності. Через систему ставлень до дійсності вчені почали вивчати особистість. С. Рубінштейн уважав, що «особистість визначається своїм ставленням до довколишнього світу, суспільного оточення та інших людей» [8].

Слід зауважити, що поняття «ставлення» найчастіше розглядають у кореляції з феноменом діяльності. При цьому вказується на те, що різниця в цих дефініціях виявляється в потенційності ставлення і реальності діяльності, а також у тому що, ставлення не є діяльністю, оскільки немає мети, зовнішньої активності, мотиву тощо. Водночас вважається, що ставлення є особливим різновидом внутрішньої активності, що формує ціннісні орієнтації, соціальні уявлення, соціальні установки.

У контексті зазначеної проблематики феномен ставлення до навчання має значну роль, оскільки це – психічна властивість, яка здатна взаємодіяти з потребами, інтересами, почуттями, мотивами особистості та здійснювати певне враження на характер та результат діяльності.

У більшості досліджень ставлення до навчання диференціюється на: позитивне, яке характеризується усвідомленням учнями відповідальності за самонавчальну діяльність, а також яскраво виявленими пізнавальними та соціально цінними мотивами; індиферентне, яке представляється присутністю пізнавальної і соціально цінної мотивації певного виду діяльності, але такі учні не мають стійкого прагнення до включення у процес навчання; негативне, яке означає свідомий відхід учня від процесу навчання; у випадку самоосвітньої роботи процес навчання обумовлений скоріше за все зовнішніми потребами, між внутрішніми інтересами до якого-небудь виду знань, або потреби самовиховання, удосконалення самої особистості. Таким чином, найбільш соціально цінним рівнем ставлення до навчання є позитивний, який забезпечує психологічну готовність до професійного самовиховання.

Слід також наголосити, що носієм ставлення є не тільки потреби, але й в значній мірі інтереси. Вони й виникають у зв'язку з наявністю позитивного ставлення до об'єкту інтересу. Суголосні з думкою Г. Щукіної, яка відзначає, що інтерес відбиває дійсність, але відображуючи її, людина обов'язково висловлює також власне ставлення до неї [12]. За поглядом А. Маркової, ставлення та інтерес – це інтегральні показники мотивації, результат складних процесів, які відбуваються у мотиваційній сфері [4]. Таким чином, інтерес завжди пов'язаний із позитивним ставленням, оскільки його відсутність до об'єкту значиме наявність негативного або індиферентного ставлення до нього.

Також одним із проявів позитивного ставлення у школяра є відповідальне ставлення. На думку науковців (О. Алфьоров, Л. Божович, А. Петровський, Б. Сафін, В. Чудновський та інші), відповідальне ставлення – це особистісне утворення, завдяки якому ставлення пов'язується з такими категоріями моралі як обов'язок, сумління. Слід зазначити, що відповідальне ставлення до навчання характеризується, насамперед, розумінням соціальної значущості навчання та необхідності відповідального ставлення до нього, визнанням цінності цієї моральної норми, готовністю відповідати їй, наявністю адекватних мотивів, способів поведінки в умовах реальної дійсності.

На нашу думку, невірним буде таке твердження, що позитивне та відповідальне ставлення є нормою для більшості школярів, тому що дуже часто можна зустріти випадки, коли учні мають пасивне ставлення до навчальної діяльності, але у них присутня відповідальність щодо процесу навчання і, навпаки, відповідальне ставлення до навчання, у деяких випадках, поєднується з негативним ставленням, коли мотивами навчально-пізнавальної діяльності є не обов'язок, а уникнення неприємності, страху.

Мета статті полягає в обґрунтуванні значущості проблеми формування позитивного ставлення школярів до творів музичного мистецтва, визначенні змістовного аспекту категорії «позитивне ставлення до творів музичного мистецтва» та висвітленні деяких аспектів формування досліджуваної якості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед зазначимо, що урок музичного мистецтва завжди повинен бути творчим процесом, який спрямований на виявлення особистісної ініціативи, інтересу та позитивного ставлення учнів до музики.

У мистецькій педагогіці ставляться питання залучення учнів до світу музики, прищеплення їм інтересу до неї, формування певних художніх вмінь та навичок. Як слушно зазначає Г. Падалка, педагогічні підходи щодо актуалізації творчої складової в мистецтві передбачають, насамперед, створення умов для виявлення учнями безпосереднього, неупередженого ставлення до творів мистецтва [7]. У свою чергу, Ю. Алієв вважає, що виховуючи емоційне ставлення до художніх образів навколишнього світу, які втілюються засобами музичного мистецтва, педагог тим самим спонукує дитину до розуміння естетичної й моральної цінності довкілля [1].

З вищевикладеного стає зрозумілим, що музичне мистецтво – найважливіше джерело не тільки естетичної, духовної насолоди, але й виховання творчої особистості. Воно супроводжує людину протягом усього її життя, викликає емоційний відгук, певні асоціації і почуття, врешті, інтерес і бажання її слухати.

Так, на першій стадії музичного розвитку особистості, музика є для людини природною сферою вираження почуттів, настрою, образів. На другій стадії, коли відбувається засвоєння музичної мови, ставлення особистості до музики стає більш узагальненим. На третій стадії відбувається ґрунтовне проникнення естетичних знань, критеріїв цінності творів мистецтва в особистісне ставлення до музики.

Невипадково І. Слятіна вважає, що для формування позитивного ставлення до музичної діяльності важливо, щоб орієнтації школярів знаходили відображення в змісті занять. Для актуалізації самопізнання школярів у їхній музичній діяльності важливо розкрити весь спектр напрямків і видів музичної культури, щоб вони могли обрати найбільш близькі для себе форми і напрями. У свою чергу, автор наголошує, що декларативний, інформаційний підхід у навчанні, нав'язування вчителем власної точки зору не зачіпають емоційної сфери учня, а значить, не формуються знання – «особистісні смисли» [10].

С. Куркіна розглядає проблему ціннісного ставлення учнів до музичного мистецтва і вкладає у зміст цього феномена: усвідомлення учнем визначальної значущості виховання ціннісного ставлення до мистецтва; позитивне ставлення до класичної музичної спадщини, що проявляється в стійкості емоційного переживання, в інтелектуальній чутливості при спілкуванні з мистецтвом і відповідно, у задоволенні, яке отримує людина від процесу знайомства і

більш глибокого освоєння музики; прояв ціннісного ставлення у вигляді естетичної потреби, художніх інтересів і творчої активності [2].

Можна констатувати, що важливою задачею вчителя є виховання в учнів позитивного ставлення до музичних культур минулого та сучасності, оскільки ніколи не може йти мова про музику «взагалі»: є і завжди буде музика, що відрізняється від іншої за змістом та глибиною напрямку [6]. Отже, позитивне ставлення до творів музичного мистецтва формується у тому випадку, коли освіта знаходиться у нерозривному зв'язку з вихованням, тоді, коли інтерес залучає до музики, а уроки допомагають більш глибоко сприйняти та осягнути її художньо-ціннісну сутність.

Спираючись на положення музичної естетики, психології та дидактики виділяємо такі провідні задачі формування позитивного ставлення школярів до творів музичного мистецтва: формування емоційного ставлення до творів музичного мистецтва на підставі їх сприйняття; формування усвідомленого ставлення до творів музичного мистецтва; формування діяльно-практичного ставлення до творів музичного мистецтва в процесі їх виконання. Відзначимо, що вирішення цих задач вимагає від учителя оптимального вибору методів навчання залежно від своєрідності твору, особливостей музичної діяльності і можливостей учнів. Назвемо деякі з них: метод проєктів, метод життєвих асоціацій, метод роздумів про музику, метод створення художнього контексту, метод порівняння, метод музичного узагальнення, метод емоційної драматургії тощо.

На основі вищеозначених поглядів, виокремлюємо систему принципів формування позитивного ставлення школярів до творів музичного мистецтва, а саме: – інтеграція вербальних і рольових технологій у поясненні і сприйнятті образного змісту музичного твору; – суб'єктивність музичного пізнання на основі наявного соціокультурного досвіду особистості в сприйнятті і тлумаченні сутності музичних творів; – практико-орієнтована основа сприйняття та аналізу музичних творів; – опора на уяву, інтуїцію і асоціативний ряд в процесі сприйняття і аналізу музичного твору; – опора на суб'єктивний рівень відчуттів, що виникають на рівні суб'єктивного сприйняття музики тощо.

Під позитивним ставленням до творів музичного мистецтва розуміємо сутнісну якість особистості, що охоплює враження, знання і вміння, які є результатом здійснення

музично-творчої діяльності, спрямованої на пошук і втілення музичних цінностей. Особливість означеного феномена полягає у тому, що він відображає утворення індивідуального, вибіркового зв'язку особистості з музичним мистецтвом на основі переживання, осягнення й осмислення його значущості. Специфіка позитивного ставлення до творів музичного мистецтва виявляється у змістовому наповненні, що пов'язується із ціннісними знаннями й уявленнями, переживаннями, здатністю виявляти, підтримувати і втілювати цінності у музичній діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, оскільки урок музичного мистецтва в закладах середньої освіти є засобом естетичного виховання, його ціль і зміст повинні визначатися в повній єдності із загальними цілями всебічного й гармонійного розвитку особистості. На наш погляд, однією з таких цілей є формування позитивного ставлення школярів до творів музичного мистецтва, що відіграє вирішальну роль у становленні творчої особистості, яка володіє системою елементарних мистецьких знань, позитивно та адекватно сприймає культурні надбання, здатна збагнути та виразити особистісне ставлення до мистецтва, прагне та вміє здійснювати творчу діяльність у галузі мистецтва.

Таким чином, уся музична діяльність повинна сприяти загальному розвитку музичних здібностей школярів, формуванню цілісно-особистісної позитивної позиції, естетичному ставленню до музичного мистецтва. Таке ставлення, у свою чергу, буде сприяти формуванню позитивної культурної особистості в цілому.

Подальше дослідження заявленої проблематики вбачаємо у визначенні методичних аспектів щодо формування позитивного ставлення школярів до творів музичного мистецтва.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Алієв Ю. Б. Настольная книга школьного учителя-музыканта / Ю. Б. Алієв. – М.: Владос, 2000. – 335с.
2. Куркіна С. Виховання ціннісного ставлення учнів до музичного мистецтва на уроках художньої культури / С. Куркіна // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 125. – С. 102–106.
3. Лазурский А. Ф. Избранные труды по психологии / А. Ф. Лазурский. – М.: Наука, 1997. – 446 с.

4. Маркова А. К. Формирование мотивации учения / А. К. Маркова. – М.: Просвещение, 1983. – 96 с.

5. Мясищев В. Н. Психология отношений: избранные психологические труды [под ред. А. А. Бодалева] / В. Н. Мясищев. – М.: Модэк МПСИ, 2004. – 158 с.

6. Остроменский В. Д. Формирование музыкального познания / В. Д. Остроменский. – Кишинев: Штиинца, 1988. – 154 с.

7. Падалка Г. М. Творча самореалізація в мистецтві: теоретико-педагогічні аспекти / Г. М. Падалка // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти. – 2015. – Вип. 18. – С. 3–7.

8. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2007. – 713 с.

9. Словарь психолога-практика / [сост. С. Ю. Головин]. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – Мн.: Харвест, 2005. – 976 с.

10. Слятина І. О. Роль музичного мистецтва в естетичному вихованні підлітків / І. О. Слятина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/slyatina_i_the_role_of_musical_art_in_the_aesthetic_education_of_adolescents.pdf.

11. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. – М.: Республика, 2001. – 719 с.

12. Щукина Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся / Г. И. Щукина. – М.: Педагогика, 1988. – 208 с.

REFERENCES

1. Aliyev, YU. B. (2000). *Nastol'naya kniga shkol'nogo uchitelya-muzykanta*. [Table book of a school music teacher]. Moscow.

2. Kurkina, S. (2014). *Vykhovannya tsinnisnoho stavlennya uchniv do muzychnoho mystetstva na urokakh khudozhn'oyi kul'tury*. [Education of the value attitude of students to musical art at the lessons of artistic culture]. Kirovograd.

3. Lazurskiy, A. F. (1997). *Izbrannyye trudy po psikhologii*. [Selected Works on Psychology]. Moscow.

4. Markova, A. K. (1983). *Formirovaniye motivatsii ucheniya*. [Formation of the motivation of learning]. Moscow.

5. Myasishchev, V. N. (2004). *Psikhologiya otnosheniy: izbrannyye psikhologicheskiye trudy*. [Psychology of relations: selected psychological works]. Moscow.

6. Ostromenskiy, V. D. (1988). *Formirovaniye muzykal'nogo poznaninya*. [Formation of musical knowledge]. Kishinev.

7. Padalka, H. M. (2015). *Tvorcha samorealizatsiya v mystetstvi: teoretyko-pedahohichni aspekty*. [Creative self-realization in art: theoretical and pedagogical aspects]. Kyiv.

8. Rubinshteyn, S. L. (2007). *Osnovy obshchey psikhologii*. [Fundamentals of General Psychology]. SPb.

9. *Slovar' psikhologa-praktika*. (2005). [Dictionary psychologist practice]. Minsk.

10. Slyatina, I. O. Rol' muzychnoho mystetstva v estetychnomu vykhovanni pidlitkiv. [The role of musical art in the aesthetic education of adolescents]. http://www.seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/slyatina_i_the_role_of_musical_art_in_the_aesthetic_education_of_adolescents.pdf.

11. *Filosofskiy slovar'*. (2007). [Philosophical dictionary]. Moscow.

12. Shchukina, G. I. (1988). *Pedagogicheskiye problemy formirovaniya poznavatel'nykh interesov uchashchikhsya*. [Pedagogical problems of the formation of students' cognitive interests]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛЕВИЦЬКА Ірина Миколаївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри музично-інструментальної підготовки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Наукові інтереси: удосконалення фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

LEVITSKAYA Irina Nicolaivna – Doctor of Philosophy, the Senior Professor of the Department of Musical and Instrumental Training of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky.

Circle of scientific interests: the improvement of special training of future music teachers.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2019 р.